

Marzena BANACH-ZIAJA

Oprema mestnih javnih prostorov na Poljskem

Izbrana vprašanja

Ta članek se posveča estetskemu vidiku javnih prostorov, tudi najmanjšim elementom njihove opreme. Oprema ima namreč pomemben vpliv na končno podobo javnega prostora. Včasih že majhna sprememba popolnoma spremeni podobo prostora, s katerim se srečujemo vsak dan. Žal je za oblikovanje javnih prostorov odgovornih veliko krajevnih služb in upravnih teles. Morda je v nekaterih mestih na Poljskem prav ta številčnost vzrok za opazno neuskkljenost dejanj in pobud. Zato bi morali številne težave, povezane z vzdrževanjem in rabo javnih prostorov, in to ne le v poljskih mestih, reševati tudi z ustreznim oblikovanjem in ustrežno izbiro podrobnosti.

KLJUČNE BESEDE: kontekstualno oblikovanje, notranjost krajine, detajl kraja

This article's focus on aesthetic side of public space includes the smallest elements of its equipment. It is furnishings that have significant influence on the final shaping. A tiny change sometimes provides complete makeover of an everyday space's image. Unfortunately, there are a lot of local services and authorities, which are responsible for its creation. Perhaps, their quantity is the cause of a visible lack of coordination of acts and initiatives, undertaken in some cities in Poland. That is why, a proper designing and selecting of details, ought to be seen as a solution of many problems concerning maintenance and usage of public spaces, not only in Polish cities.

KEY WORDS: contextual design, landscape interior, site-detail

1 Uvod

Prostore lahko razvrstimo na tri osnovne kategorije – na intimne (zasebne), družbene in javne. Obstajajo pa tudi prostori, ki so nastali s prepletanjem teh treh vrst, na primer polzasebni prostori (Wejchert, 1993). V urbanem prostoru opazimo vse vrste prostorov. In pri vseh so upravne službe odločale o njihovem projektiranju, rabi in opremi. Načrti za zasebne prostore – na primer za notranja dvorišča in vrtove – in oprema zanje niso vedno najustreznejši, vendar izražajo avtonomne odločitve lastnikov. Ti elementi so pogosto izraz njihove samobitnosti (na primer polzasebni prostor – vrt pred hišo). V nasprotju pa o podobi javnih prostorov – ulic, drevoredov, parkirišč, trgov, parkov, igrišč itd. (ki so v manjšem obsegu družbeni) – odločajo različne službe. Morda je prav ta številčnost vzrok za opazno neuskkljenost dejanj in pobud, zaradi česar imajo številna mesta na Poljskem neubran in neurejen videz. Intenziven razvoj urbanih prostorov in z njim povezana gospodarska rast vplivata tudi na razvoj prostora. Na Poljskem nastaja veliko novih, zanimivih in negovanih mestnih interjerjev.

2 Podrobnosti kraja in njihova funkcija

Skrb za estetski vidik javnih prostorov vključuje tudi skrb za najmanjše elemente njihove opreme. Na trgu se pojavljajo v velikanskih količinah in številnih različicah. Ti elementi močno vplivajo na končno podobo prostora. Vsaka drobna sprememba po svoje poskrbi za popolno prenovu podobe prostora, s katerim se srečujemo vsak dan (na primer zamenjava hišice na avtobusni postaji ali zamenjava tlaka na trgu). Uporabniki take spremembe opazijo. Če želimo, da so ti elementi opaznejši, morajo biti privlačnejši. Zanimiva oblika ali funkcija poskrbi za to, da element izstopa iz okolja, zato je izjemno berljiv (Wejchert, 1984). Z ustrežno rabo takih elementov in s premišljenim oblikovanjem prostora dosežemo, da so posamezni elementi, oblika in tloris celotne okolice v javnosti lepo sprejeti. S temi težavami se srečujejo večja in manjša mesta ter tudi vasi. Prav zato so jih na Poljskem začeli upoštevati v nekaterih predpisih (Michalak idr., 2005).

Temelja politike oblikovanja prostora sta prostorska ureditev in sonaravni razvoj. V skladu z načeli

Slika 1: Ulična razsvetljava v Las Vegasu, ZDA (vir: zasebna zbirka).

sonaravnega razvoja je ureditev tako oblikovanje prostora, ki ustvarja ubrano celovitost in upošteva vse razmere, kot tudi funkcionalne, družbenoekonomske, okoljske, kulturne, kompozicijske in estetske zahteve. Pri prostorskem načrtovanju je treba upoštevati tudi varovanje okolja, zdravja in gospodarstva. Prostorsko načrtovanje je povezano s prostorsko ureditvijo, tudi z urbanizmom, arhitekturo, arhitekturnimi in s krajinskimi lastnostmi (prostorsko načrtovaje in zakon o pozidavah na Poljskem). Detajli mesta so najmanjši elementi, ki organizirajo in soustvarjajo mestni javni prostor. Za uporabnike mesta sta pomembna ekstenzivna notranja krajina (slika 1) – tak je na primer mestni trg – in manjše podrobnosti, na primer ulica in oprema na njenem koncu – arhitekturni in krajevni detajl.

Čim manjši je kraj, tem lažje in intenzivneje opazimo in sprejemamo drobne oblike v njem. Ob prihodu

Slika 2: Sever Jorkširja (zgoraj) (vir: Picture Book of Britain, 1971: 98 – avtor: Kenneth Scowen) in vodnjak v Oslu (spodaj) (vir: Michalak idr., 2003).

v novo mesto ali sosesko poskušamo poiskati prepoznavne točke, ki nam bodo v prihodnje pomagale pri orientiranju na območju. Takšni predmeti so nekakšni »prepoznavni znaki«, značilne lastnosti, kakršen je na primer izvirni vodnjak (slika 2) (Maass idr., 1979). Te elemente je treba zaradi njihove funkcije izbrati v skladu z značajem območja

Slika 3: Trg Trafalgar (levo) (vir: internet 1) in slavna telefonska govornilnica v Londonu (desno) (vir: internet 2).

in s slogom preostalih elementov v prostoru. Potem so vsi sijajno usklajeni s pokrajino (slika 2) – postanejo predmeti, ki omogočajo hitrejšo in preprostejšo orientacijo po območju.

Telefonske govornilnice in ulične svetilke so sicer osnovna oprema urbanega prostora, vendar ga lahko tudi poudarijo – postanejo simbol in olajšajo prepoznavo (na primer telefonska govornilnica v Londonu, slika 3).

3 Oblikovanje opreme za javne prostore

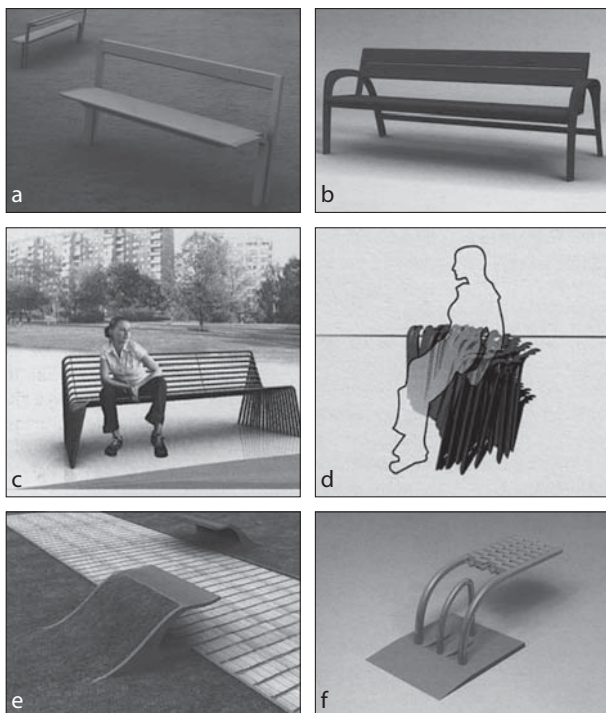
V velikih naselbinskih enotah je zaradi velike raznovrstnosti oblik, namembnosti in velikosti preiščljena uporaba urbanih podrobnosti še posebej pomembna. V prihodnosti bi se morali posvetiti jasnosti oblik, ustreznim barvam, kontrastu z ozadjem (slika 4, spodaj) ali sozvočju z njim (slika 4, zgoraj).

Slika 4: Park Waterfront, ZDA (zgoraj) (vir: Cerver, 1996) in park v norveški prestolnici Oslo (spodaj) (vir: Michalak idr., 2003).

Med procesom oblikovanja in izbire elementov za posamezni prostor (obsežna raziskava podrobnosti, ki jo je leta 2000 opravil Michalak) pa je treba posebno pozornost posvetiti skupini lastnosti, ki so značilne za okolico. Zamisli za nove predmete z novo obliko in velikostjo ter novim »jezikom« morajo upoštevati tudi že obstoječe predmete in se izogibati oblikam, ki so krajevno načrtovanju popolnoma tuje. Najnatančnejše je ustvarjalno in inovativno oblikovanje, ki pa spoštuje izročilo in starejše stvaritve.

»... Za človeka je nujno prostorsko okolje, okolje, ki je dobro organizirano, ki deluje pravilno in mu daje estetske izkušnje, tudi različna razpoloženja, poezijo in simbolizem [...], okolje, ki vsakemu posamezniku omogoča odnos z mestom, s svojo soseso in območjem« (Wejchert, 1984: 93). Domiselno opremo javnega prostora zagotovimo z usklajeno kompozicijo, ki ustvari jasen in premišljen krajinski interjer. Vseh teh elementov pa ne moremo izbrati, če ne poznamo konteksta in funkcije prostora. Pomembno je, da o njih razmišljamo kot o usklajeni celoti in jih tako tudi oblikujemo. To je treba upoštevati zlasti pri javnih prostorih, saj njihov značaj zahteva natančno in zapleteno načrtovanje. Žal se tega v poljskih mestih zavedajo le redki nosilci odločitev. Izjema so predstavniki mestne uprave mesta Varšava, saj so na njihovo pobudo v državni prestolnici spremenili table z imeni ulic in hišnih števil. Mesto vsak dan obišče veliko turistov. Druga akcija, ki

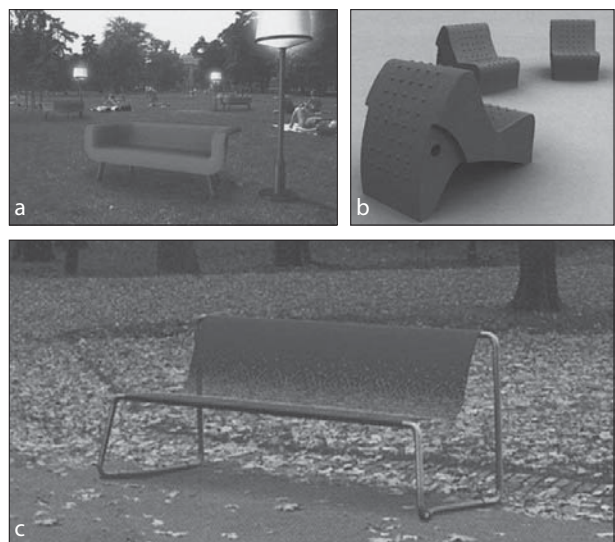

Slika 5: Klop za varšavske parke: M. Dąbrowski, 1. nagrada (a). Priznanja so dobili M. Sobczak (b), M. Gołędzinowska (c), J. Iwanicki (d), K. Włoch (e) in S. Łobos (f) (vir: Broniatowska, 2006: 14).

je pokazala visoko ozaveščenost mestne uprave, je bil študentski natečaj za klopi v parkih. Natečaj je februarja 2006 priredil glavni varšavski arhitekt. Z natečajem so želeli poiskati obliko, s katero bi se mesto razlikovalo od drugih, postalo prijetnejše in veliko prepoznavnejše. Iz del študentov je razvidno, da ima lahko pohištveni element v javnem prostoru klasično obliko (slika 5).

Študentje so predlagali tudi sodobnejše oblike, ki pa so se imenitno ujemale s krajino posameznega prostora (slika 5).

Ta vrsta detajlov je v kontrastu z okolico, in sicer v barvnem kontrastu, po obliki ali zaradi uporabljene materiala (slika 6).

Slika 6: Klop za varšavske parke – priznanja: P. Stolarski (a), R. Szczepańska (b), K. Jankiewicz (c) (vir: Broniatowska, 2006: 14).

Takšni natečaji kažejo na vse večjo potrebo po skrbi za podobo mesta, tudi po skrbi za podrobnosti. Ti majhni elementi imajo poleg uporabne funkcije pomembno vlogo tudi pri urejanju prostorske kompozicije. Torej moramo upoštevati tudi estetsko vprašanje.

Gradbena industrija rada uporablja montažno tehniko, zato so zgradbe poleg detajlov prikrajšane še za individualne, regionalne značilnosti, ki so povezane z izročilom in življenjskim slogom prebivalcev nekega dela mesta (Wejchert, 1984).

Ti elementi največkrat (ne po slogu ne po materialu) niso povezani z obstoječimi arhitekturnimi predmeti. Namesto da bi v interjerju ustvarjali občutek sozvočja in ga dopolnjevali, z njim niso v skladju. Nove oblike so posledica močne potrebe po drugačnosti in raznovrstnosti. Zaradi nenehnih sprememb podrobnosti ne morejo delovati kot znaki in olajšati

Slika 7: Ulična svetilka v norveški prestolnici Oslo (levo) in smetnjak v poljskem mestu Poznanj (desno) (vir: Michalak idr., 2003).

orientacije na območju. Nasprotno, človeka lahko zmedejo. Vendar tudi popolnoma enake ulične svetilke, enaka avtobusna postajališča, enake ograje in enaki prostori z drugačnimi funkcijami niso dobra rešitev. Optimalna rešitev je takšna, ki zagotavlja estetski videz in ustrezni značaj, izbran za vsako vrsto gradbe

posebej (slika 7, levo). Smetnjak na sliki lepo ponazarja nedoslednost pri izbiri pravil (slika 7, desno).

Pohištveni elementi javnih prostorov bi morali biti za sprejemalca prepoznavni, jasni in medsebojno povezani. Med osnovnimi elementi opreme ulic in mestnih

Slika 8: Oglasni steber z uro (levo) in nabiralnik v mestu Poznanj (desno) (vir: Michalak idr., 2003).

trgov so tudi oglaševalski elementi – različno velike oglasne deske in stebrički za plakate in letake.

Naslednja skupina so vidni elementi podatkov o mestu – ulični znaki, deske, table z imeni ulic, tablice s številkami, mestne ure, oglasne deske. Zelo pomembni so tudi elementi za ohranjanje čistoče, na primer smetnjaki in javna stranišča. Za turiste so najpomembnejši tisti elementi, ki jim omogočajo preprost dostop do različnih krajev, na primer postajališča sredstev javnega prevoza, postajališča taksijev in parkirne ure (Maass idr., 1979). Z estetskega in uporabnega vidika so pomembni tudi elementi za razsvetlavo urbanih prostorov in drugi – klopi, sedeži, zaščitne strehe, nadstreški, igrala, cvetlične gredice in cvetlična korita. Ti elementi so povezani predvsem s storitvami in pohištvom zelenih površin mesta. V zadnji skupini so komunikacijski elementi – telefonske govornice, poštni nabiralniki itd.

Elementi, kakršni so ulične svetilke, klopi, smetnjaki, telefonske govornice, oglasni stebri in ograje, sestavljajo temeljno opremo večine pozidanih območij, zato morajo izpolnjevati najrazličnejša pričakovanja. Pri njihovi postavitvi ne smemo pozabiti, da morajo biti v sozvočju z interjerjem in med seboj. Zato je priporočljivo, da se ti elementi za posamezen interjer oblikujejo v skupinah ali družinah detajlov. Potem lahko za posamezen interjer vse klopi in ulične svetilke izdelamo v enakem slogu in enaki obliki, s tem pa zagotovimo popolnoma usklajeno prostorsko kompozicijo. Poleg estetskih vrednot je pomembna tudi uporabnost. Ker so elementi postavljeni v javni prostor, morajo biti trpežni, da se zaradi nepravilne rabe in vandalizma ne poškodujejo oziroma uničijo. Škodljive posledice imajo tudi vremenski dejavniki, zato je treba te elemente ustrezno

in redno vzdrževati. K večji trpežnosti pripomore tudi primerno izbran material, tak, ki zagotavlja trdno konstrukcijo in je odporen proti vremenskim dejavnikom (Bartosiewicz, 1977). Ta vprašanja so zelo pomembna, saj kakovost opreme neposredno vpliva na kakovost prostora in preprostost rabe. Vsak element mora izpolnjevati drugačne zahteve. Klop mora biti udobna in varna, smetnjak mora biti prostoren in tak, da ga je preprosto prazniti, ulična svetilka mora zagotavljati dobro vidljivost pešcem in voznikom (Bartosiewicz, 1977).

Poznamo pa še posebno skupino elementov, ki so v javnih prostorih, kakršna so otroška igrišča. Med drugimi morajo biti trdno grajeni in ne smejo imeti ostrih robov. Predvsem morajo biti varni. Mlade uporabnike pa naj bi tudi izobraževali in jih spodbujali k igri, tako kot ta igrala na igrišču v Londonu (slika 9).

Z vprašanjem vpliva majhnih elementov na sprejemanje in rabo javnih prostorov so se ukvarjali študentje fakultete za arhitekturo tehniške univerze v Poznanju. To je bil odziv na prostorske težave in spreminjajoče se družbene vedenjske vzorce. Pri ponujenih oblikovalskih rešitvah so upoštevali estetiko, ergonomijo, ekonomičnost, preprostost uporabe, trpežnost in opaznost. Za različne javne prostore z različnimi funkcijami in značilnostmi so predlagali skupine elementov in posamezne elemente opreme. Prvi primer je detajl za majhno zelenico, ki je lahko tudi okras interjerja (slika 10).

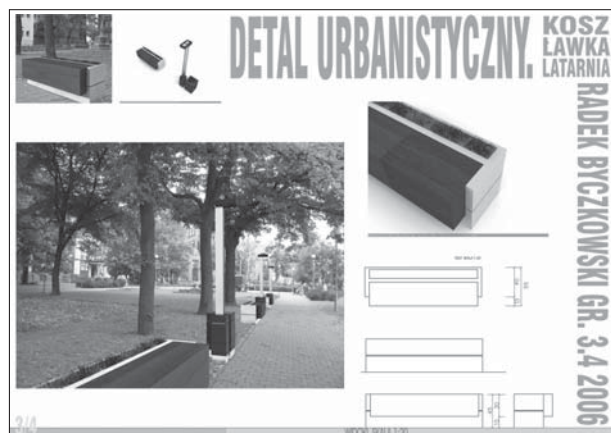
Povsem drugačen slog podrobnosti z inovativnim značajem imajo detajli, oblikovani za trg na območju Wilda (del mesta Poznanj). Materiala sta les in beton. Skrbita za trdno zgradbo ter udobno in zanimivo obliko (slika 11).

Slika 9: Otroško igrišče ob vrtcu St. Mary v Kilburnu v Londonu, delo studia Sarah Wigglesworth Architects, 2004 (vir: Fiszer, 2006: 58).

Slika 10: Stojalo za iztepanje preprog kot oprema javnega prostora, Poznanj (G. Krajewski), in družina detajlov v parku Sołacki, Poznanj (M. Krzewina) (vir: PUT).

Slika 11: Detajli za mestni park v Poznanju (zgoraj), delo R. Byczkowskega, in zgodovinski park Dobrzyca (spodaj), delo P. Rytlewskiego (obe mesti sta na Poljskem) (vir: PUT).

4 Sklep

Sodobno mesto bi moralo poskrbeti za dobro orientacijo, urejenost in estetski videz svojih interjerjev. Ob tem pa seveda ne smemo pozabiti na varnost. Oblike in razmerja med posameznimi prostorskimi elementi vplivajo na to, ali so razmere za delovanje mesta dobre ali pa množijo patološke dejavnike in spodbujajo nasilje. Primerna organiziranost in opremljenost takih prostorov bosta vsekakor izboljšali udobje in varnost njihovih uporabnikov (Czarnecki idr., 2004). Zato majhnih elementov pri oblikovanju mestnih javnih prostorov ne bi smeli zanemariti. Te cilje bi lažje uresničili z zavestnim prizadevanjem arhitektov in urbanistov (Broniatowska, 2006), ki morajo poleg drugega upoštevati tudi to, da končne estetske lastnosti urbanih detajlov, to je oblike, barve, razmerja in materiale, določajo elementi prevladujočih arhitekturnih zgradb in njihova funkcija v neki krajini. Ustvarjalci bi morali biti sposobni napovedati vpliv vpeljanih elementov na *opazovalca* in *uporabnika* prostora (Wejchert, 1984). Tovrstna dejanja poskrbijo za nepozabno podobo mesta, podobo, ki je berljiva, estetska in v koraku s časom, hkrati pa vsebuje tudi krajevne značilnosti.

Marzena Banach-Ziaja, Architect
Poznan University of Technology, Faculty of Architecture, Poznan
E-pošta: marzena.banach@erba.com.pl

Viri in literatura

- Bartosiewicz, A. (1977) *Furnishings of The Green Spaces*. Warszawa, WSiP.
- Broniatowska, M. (2006) Park Bench Competition. *Architecture & Business*, 5, str.14.
- Cerver, F. (1996) *Landscape Architecture. The Word of Environmental Design*. Barcelona, Arco Editorial.
- Czarnecki, B., in Siemiński W. (2004) *Shaping of a Safe Public Space*. Warszawa, Białystok University of Technology, Consulting and Information Centre Difin Ltd.
- Fiszer T. (2006) World Acquainting Machine. *Architecture & Business*, 10, str. 58–59.
- Frampton K., Futagawa Y. (2000) *Modern Architecture 1851–1945*. New York, Rizzoli.
- Internet 1: http://fotogalerie.pl/fotka/2741891174861772843_ruranski_T_rafalgar-Square-londyn.htm?jessionid=19DE4A04E7BB21E8C4C5915E5961DE72 (sneto 28. 10. 2008).
- Internet 2: <http://www.swiatpodrozy.pl/i.php?g=212&n=26> (sneto 28. 10. 2008).
- Maass J., in Referowska M. (1979) *The Equipment of Cities' Public Spaces*. Warszawa, Łódź, PWN.
- Michalak, H. (2000) *Detail as an Element of Personification of Architecture*. Gliwice, Silesian University.
- Michalak, H., Banach-Ziaja, M., in Kobryński, P. (2003) *Urban Detail in Spatial Planning*. Poznań, Poznan University of Technology.
- Wejchert, K. (1984) *Elements of Urban Composition*. Warszawa, Arkady.
- Wejchert, K. (1993) *The Space Around Us*. Katowice, Fibak Norma Press.
- Picture Book of Britain in Colour* (1971). London, The Humlyn Publishing Group Ltd.
- Spatial Planning and Developing Law*. Official Register of Acts of Poland, No. 80/717. Warszawa.
- Zasebna zbirka (Private Archive of the author) – fotografije ZDA* (2007).
- PUT Archive – Poznan University of Technology Archive of Students' Works (2006/2007). III-rd year of study at the Faculty of Architecture.